

MUHOFAZA ETILADIGAN TABIIY HUDUDLAR NOYOB VA TAKRORLANMAS EKOLOGIK TA'LIM – TARBIYA MASKANLARI TARIQASIDA

Teshayev Muxriddin Isomiddin o'g'li

Osiyo xalqaro universiteti "Umumiy fanlar" kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya: Tabiatda ro'y berayotgan noxush hodisalar oqibatlarini bartaraf etish, ro'y berishi mumkin bo'lgan bunday vaziyatlarning oldini olish hozirgi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Insonning tabiatga noto'g'ri ta'sir ko'rsatishi natijasida yuzaga keladigan salbiy holatlarning oldini olishda ekologik ta'lim-tarbiyaning o'rni nihoyatda katta. Ekologik muammolar davrimizning dolzarb muammolaridan biri bo'lib, uning xavfi va salbiy oqibatlarini angelayotgan insoniyat bugungi kunda tashvishga tushmoqda. Sayyoramizda turli yoqilg'ilarni yoqish sababli har yili 10,1 mlrd. tonna kislorod sarf bo'lmoqda, qishloq xo'jaligiga yaroqli erlarning 70 foizi, chuchuk suvlarning 20 foizi o'zlashtirilib foydalanilmoqda.

Kalit so'zlar: Ekologik, Tabiat boyliklar, ekologik madaniyat, cho'l zonalar, atrof-muhit, Ekologik ta'lim–tarbiya,

Kirish

O'zbekiston Respublikasi tabiatni muhofaza qilish masalalari va barqaror rivojlanish uchun biologik xilma-xillik resurslarini saqlashning ahamiyatiga katta e'tibor qaratgan holda "Biologik xilma-xillik to'g'risida"gi, "Yo'qolib ketish xavfi ostida bo'lgan yovvoyi fauna va flora turlari bilan xalqaro savdo qilish to'g'risida"gi, "Yovvoyi hayvonlarning ko'chib yuruvchi turlarini muhofaza qilish to'g'risida"gi, "Asosan suvda suzuvchi qushlar yashash joylari sifatida xalqaro ahamiyatga ega bo'lgan suvbotqoq joylari to'g'risida"gi xalqaro konvensiyalarga, ushbu sohadagi bir qator davlatlararo bitimlarga qo'shilganligi aytib o'tish joiz.

Nurota tumani davlat qo'riqxonasi 4-dekabr 1975-yildagi № 530 sonli "O'zbekiston SSRda davlat qo'riqxonalarini va davlat buyurtma qo'riqxonalarini tashkil etish to'g'risida"gi huqumat qarori bilan tashkil etildi.

Bu muhofaza etiladigan tabiiy hududni tashkil etishning asosiy maqsadi – xalqaro va O'zbekiston «Qizil kitobi»ga kiritilgan, Markaziy Osiyoda tarqalgan yovvoyi qo'yning kichik turi sifatida endemik hisoblangan Seversev qo'yi – baran Severseva (Ovis amman severtzovi) va grek yong'og'ining genofondini saqlab qolish maqsadida tashkil etildi.

Ekologik ta'lim – tarbiya maskanlari tariqasida

Bugungi kunda dunyoda kechayotgan globallashuv jarayonlari ekologik muammolarni hal etishda nafaqat xo'jalik faoliyatida resurs tejovchi va ekologik toza texnologiyalarni joriy qilish, tabiatni muhofaza qilish tadbirlarini amalga oshirish, shu

bilan birgalikda sohaga oid qonunchilikni takomillashtirish borasidagi chora-tadbirlarning o'ziga ushbu sohadagi muammolarni hal etishda etarli emasligini ko'rsatmoqda. Bu borada aholining, ayniqsa, yoshlarning ekologik madaniyatini yuksaltirish, har bir insonda atrof-muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish, mamlakatning noyob tabiatini kelgusi avlodlar uchun asrab-avaylash hissini shakllantirish, ekologik holatni yaxshilash va atrof-muhitga salbiy antropogen ta'sirning oldini olish asosiy omillardandir.

Tabiatda ro'y berayotgan noxush hodisalar oqibatlarini bartaraf etish, ro'y berishi mumkin bo'lgan bunday vaziyatlarning oldini olish hozirgi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Insonning tabiatga noto'g'ri ta'sir ko'rsatishi natijasida yuzaga keladigan salbiy holatlarning oldini olishda ekologik ta'lim-tarbiyaning o'zni nihoyatda katta.

Ma'lumki, insoniyatning hayoti va barqarorligi uchun ekologik tarbiya katta ahamiyatga egaligi ta'kidlandi. Ekologik tarbiya - ekologik bilimlarni targ'ib qilish, ekologik madaniyatni rivojlantirish, jamoatchilikning ekologik xabardorligini oshirish hamda har bir insonda ekologik fikr yuritishni va ekologik dunyoqarashni shakllantirishdan iborat.

Ekologik muammolar davrimizning dolzarb muammolaridan biri bo'lib, uning xavfi va salbiy oqibatlarini angelayotgan insoniyat bugungi kunda tashvishga tushmoqda. Sayyoramizda turli yoqilg'ilarni yoqish sababli har yili 10,1 mlrd. tonna kislorod sarf bo'lmoqda, qishloq xo'jaligiga yaroqli erlarning 70 foizi, chuchuk suvlarning 20 foizi o'zlashtirilib foydalanilmoqda. O'rmonlar maydonlari yildan-yilga qisqarib bormoqda, cho'l zonalarini kengaymoqda, havo harorati yildan-yilga ko'tarilmoqda. Boz ustiga, dunyo aholisi soni yildan-yilga orta borib, tabiiy resurslardan xo'jalik faoliyatida tobora ko'proq foydalanilmoqda. Texnika, sanoat korxonalarining rivojlanishi ham atrof-tabiiy muhitga salbiy ta'sir yukini oshirib bormoqda.

BMTning Mingyillik rivojlanish maqsadlarida nazarda tutilgan vazifalardan biri ekologik barqarorlikni ta'minlash hisoblanadi. Ushbu maqsadga erishish borasida O'zbekistonda keng ko'lamlil ishlar amalga oshirilmoqda. Mamlakatimizning turli mintaqalarida atrof-muhit muhofazasi va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik bilim va tajribalarni targ'ib qilishga yo'naltirilgan qator milliy va xalqaro loyihalar muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda. Ushbu loyihalar doirasida tabiatdan foydalanishni boshqarishning samarali iqtisodiy uslublarini joriy etish, atrof-muhitning ifloslanish darajasini kamaytirish, tabiiy muhitni saqlashni ta'minlashning huquqiy mexanizmini takomillashtirish, ekologik bilimni keng targ'ib qilish, shuningdek, ekologik madaniyatni yuksaltirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Ilm-fan yutuqlaridan ishlab chiqarishda samarali va oqilona foydalanish, qishloq xo'jaligi, sanoat va boshqa tarmoqlarda ekologik muhit uchun zarari kam, ekologik sof texnologiyalarni qo'llashga qaratilayotgan e'tibor tufayli keyingi yillarda mamlakatimizda havoga ifloslantiruvchi moddalar chiqarilishi ikki yarim barobarga, ochiq suv havzalariga sanoat oqovalarini oqizish esa deyarli ikki barobarga kamaygan.

Bugungi kunda dunyoda kechayotgan globallashtirish jarayonlari ekologik muammolarni hal etishda inson xo'jalik faoliyatida nafaqat resurs tejovchi va ekologik toza texnologiyalarni joriy qilish, tabiatni muhofaza qilish tadbirlarini amalga oshirish, shu bilan birgalikda sohaga oid qonunchilikni takomillashtirish borasidagi chora-tadbirlarning o'ziga mazkur soha muammolarini hal etishda etarli emasligini ko'rsatmoqda. Bu borada aholining ekologik bilimi va ekologik madaniyatini yuksaltirish, har bir insonda atrof-muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish hissini shakllantirish asosiy omillar hisoblanadi.

Ana shundan kelib chiqqan holda, o'quvchi-yoshlarda ekologiya va tabiatni muhofaza qilish sohasida muayyan bilim va madaniyatni shakllantirish, ularga tabiat va jamiyatning o'zaro ta'siri, uning oqibatlarini to'laqonli tushuntirib borish, tabiiy fanlarning o'zaro fundamental birligini mohiyatini anglatishga erishish, ekologik huquqdan xabardor qilish dolzarb vazifa bo'lib, bu ta'lim-tarbiyaning ajralmas qismiga aylanishi lozim.

Bugungi kunda masalaning shu jihatiga muhim e'tibor qaratish lozimki, tabiat va jamiyat o'rtasidagi aloqadorlikning mazmun-mohiyatini, uning ekologik oqibatlarini to'g'ri idrok etishda, qolaversa, ekologik huquqbo'zarlikning oldini olishda aholining ekologik savodxonligini oshirish, ta'lim muassasalarida ekologik ta'lim-tarbiyaning uzluksizligini ta'minlash qay darajada yo'lga qo'yilganligi muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqimizga xos mentalitet va milliy qadriyatlarimiz asosida yoshlarni tabiatni sevish va qadrlashga, tabiat boyliklarini asrab-avaylashga o'rgatish zamonaviy ta'lim tizimida asosiy o'rinlardan birini egallashi zarur.

Ekologik ta'lim-tarbiya, bu xalqimizning ezgu an'analari asosida yoshlarni tarbiyalash, ular ongida tabiatga, uning boyliklariga mehr-muhabbat uyg'otish, shuningdek, tabiiy boyliklarni asrab-avaylashga o'rgatishdan iborat.

Tabiatda ro'y berayotgan noxush hodisalar oqibatlarini bartaraf etish, bunday holatlarning oldini olish hozirgi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Bunda ekologik ta'lim-tarbiyaning o'rni nihoyatda katta.

Shu bois milliy ma'naviyatimizning salohiyatini aks ettiruvchi va ajralmas bir qismi bo'lmish tabiatni va uning sahovatini qadrlash, atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha xalqimizdagi milliy madaniyat, bilim, an'ana, tajribalar va merosni bir tizimga keltirib, tahlil qilib, dolzarb ekologik muammolarni hal etishda foydalanish zarur. Bu esa, o'z navbatida kelajak avlodga obod Vatan, musaffo tabiat, noyob tabiiy boyliklarni aslidek asrab meros qilib qoldirishdek ezgu ishda dasturulamal bo'lib

xizmat qilishi, shubhasizdir. Shu ma'noda, milliy ma'naviyatimizning serqirra va teran ildizlariga tayangan holda mafkuraviy tarbiya yo'nalishlarini ishlab chiqishda ekologik mafkura, ta'lim va tarbiya tizimini yaratish alohida o'rin tutishi lozim.

Zero, ekologik ta'lim-tarbiya – insonning tabiatdan ongli ravishda foydalanish, psixologik axloq-odob yuzasidan xalqimizning tabiatga nisbatan e'tibor bilan qaraydigan urf-odatlarini, an'analari asosida yoshlarni tarbiyalash, ular ongida tabiatga, uning boyliklariga mehr-muhabbat uyg'otish, tabiiy boyliklarni asrab-avaylashga o'rgatishdan iborat.

Bugun o'tmishda tabiatga etkazilgan zararning chuqur asoratlarini tugatishga, ekologik xavfsizlik va atrof muhit muhofazasiga alohida e'tibor qaratilayotgan bir paytda ekologik madaniyat degan tushunchaning mag'zini, afsuski, barcha birdek anglab etayotgani yo'q. Ba'zan ko'cha-ko'yda to'planib qolgan chiqindi uyumlarini, turli chiqindilarni oyoq ostida ezib, bemalol ketayotgan kishilarni, suvni isrof qilayotganlarni, o'simlik va hayvonot olamiga zarar etkazayotganlarni, xiyobon va ko'chalarni ifloslantirayotganlarni, xazon yoqayotganlarni ko'rib, buning bizga hech ham daxli yo'qdek e'tiborsiz o'tib ketaveramiz. Afsuski, bularning barchasi, oqibatda, o'z sog'ligimizga ziyon etkazishini, umrimizni qisqartirayotganini ba'zida unutib qo'yamiz. Bunday noxush holatlarning asosiy sababi, ayrim yurtdoshlarimizning ekologik bilim va tarbiyaning past darajada ekanligidir.

Shundan kelib chiqqan holda, tabiat boyliklaridan unumli foydalanish, ularni muhofaza qilish masalalarini ongli ravishda hal etish uchun oiladan, maktabgacha ta'lim muassasalaridan boshlab bolalarda tabiat ne'matlariga mehr–muhabbat ruhini shakllantirish, ekologiyaga oid bilimlarni ular shuuriga singdirish lozim. Ushbu yo'nalishdagi targ'ibot tashviqot ishlarini yana kengaytirish zarur.

Tabiat boyliklaridan ekologik omillar hisobga olinmagan holda foydalanish tufayli atrof-muhitni ifloslantiruvchi sanoat va maishiy chiqindilarning hajmi keskin ortib borayotgani insonning tabiatga ko'rsatayotgan salbiy ta'sirini kuchaytirmoqda. Fan-texnika taraqqiyotining jadal sur'atlarda rivojlanishi, aholi sonining keskin oshishi tabiiy zaxiralardan keng foydalangan holda oziq-ovqat, yoqilg'i, kiyim-kechak va boshqa mahsulotlarni ko'proq ishlab chiqarishni talab etmoqda. Ma'lumki, so'nggi 50 yil ichida er yuzi aholisi deyarli uch marotaba o'sgan, transport vositalari soni, elektr energiyadan, neft va gazdan foydalanish, yog'och iste'moli, qog'ozga bo'lgan talab bir necha barobar oshdi. Eng muhimi bu tendensiya hamon davom etmoqda. O'z navbatida tabiiy zaxiralardan foydalanishning keskin ortishi, insoniyatning tabiat qonuniyatlariga bo'ysinmasdan unga ta'sir ko'rsatishi oqibatida ekologik muammolarning dolzarbligi yanada oshib bormoqda.

Ekologik xavfsizlikning eng nozik va eng murakkab qirralaridan biri - toza ichimlik suvi muammosi bugun dunyo aholisini jiddiy tashvishga solmoqda. Biologik turlar tabiiy sur'atlardan 100 marotaba tezroq tugab bitish xavfi bor. Boz ustiga

maishiy va boshqa turdagi chiqindilar hajmining o'sib bormoqda, "chiqindi bozori" o'z qulochini yanada kengroq yoymoqda.

Bu sohada mavjud vazifalar ko'lamining kengligi va murakkabligi hamda miqyosi mintaqadagi ekologik vaziyatni yaxshilash muammolarini kompleks ravishda hal etishda nafaqat davlat organlarining, balki jamoat birlashmalari, fuqarolik jamiyati institutlarining say-harakatlarini birlashtirishni talab etadi. Shu bois O'zbekistonda bu ishga keng jamoatchilikni jalb qilish, atrof muhitni muhofaza qilish davlat, jamiyat va har bir fuqaroning ishiga aylanishi yo'lida jiddiy qadamlar tashlanib, keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

Aynan ekologik bilimlar tabiatga nisbatan halokatli odatlar qanday fojealarga olib kelishi mumkinligini insoniyatga anglatadi. Ekologik ta'limning maqsadi ekologik madaniyatni shakllantirishdir.

Ekologik ta'lim-tarbiya – insonning tabiatdan ongli ravishda foydalanish, psixologik axloq-odob yuzasidan xalqimizning tabiatga nisbatan e'tibor bilan qaraydigan urf-odatlari, an'analari asosida yoshlarni tarbiyalash, ular ongida tabiatga, uning boyliklariga mehr-muhabbat uyg'otish, ularni tejamkorlikka va tabiiy boyliklarni asrab-avaylashga o'rgatishdan iborat.

Barqaror rivojlanish uchun ta'lim g'oyasi dunyoning ko'pgina davlatlari, shu jumladan O'zbekistonda ham ta'limdagi modernizatsiyaning asosiga aylandi. An'anaviy ekologik ta'limdan boshlab barqaror rivojlanish uchun ta'limga – ta'lim va tarbiya jarayonini boshqarish, metodologiyasi va tashkil etish bo'yicha umuman yangi yondashuvlarni talab etuvchi innovatsion tizimga o'tish bo'yicha yo'l bosib o'tilmoqda. Agar, dastlabki qadamlar to'liq maktabgacha, maktab va oliy ekologik ta'lim muammolariga bag'ishlangan bo'lsa, keyinchalik jamiyat va tabiat o'rtasidagi munosabatlarni uyg'unlashtirish, tabiatdan oqilona foydalanish, biologik xilma-xillikni saqlash, aholining ekologik bilimlari, ekologik madaniyatni shakllantirish, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish masalalari hal etildi.

Muhim masalalar qatorida ekologik madaniyatni shakllantirishning samarali usullari, ekologik ma'lumotlar bilan ishlashda yangi texnologiyalardan foydalanish, internet resurslarni yaratish, ta'lim tizimini takomillashtirish va rivojlantirish sharoitlarida ta'limning yangi sifati, uzluksiz ekologik ta'lim tizimini joriy etish, ta'lim tizimlari sifatini baholashda barqaror rivojlanish uchun ta'limning bazaviy kategoriyalari, barqaror rivojlanish manfaatlari yo'lidagi ta'lim samaradorligining ko'rsatkichlari, zamonaviy sharoitlarda ekologik ta'lim va barqaror rivojlanish uchun ta'limning o'zaro nisbatlari kabi masalalarni keltirish mumkin. Shu bilan birga, hozirgi vaqtda ta'lim tizimida o'zaro bog'liq bo'lgan, ammo bir-biriga qaram bo'lmagan uchta yo'nalish mavjudligini alohida ta'kidlash lozim. Bular ekologik ta'lim, barqaror rivojlanish uchun ta'lim hamda barqaror rivojlanish manfaatlari yo'lidagi ta'limdir. Mazkur yo'nalishlardan har biri o'z qimmatiga ega hamda o'zining ijobiy natija va

istiqbollari mavjud va o'z navbatida ular muammolarning turli darajadagi integratsiyasi yo'nalishidir. Demak, ekologik ta'lim ekologik muammolarni yoritish bilan bog'liq, barqaror rivojlanish uchun ta'lim ekologik muammolarni barqaror rivojlanish g'oyalari bilan bog'lab ko'rib chiqadi, barqaror rivojlanish manfaatlari yo'lidagi ta'lim esa jamiyatning barqaror rivojlanishiga g'ov bo'layotgan muammolarni, shu jumladan ekologik, ijtimoiy, iqtisodiy va boshqa muammolarni ko'rib chiqadi.

Bosib o'tilgan yo'lning tahlili barqaror rivojlanish uchun ta'lim jarayoni XXI asrning ikkinchi o'n yilligi o'rtasiga kelib yangi bosqichga kelganligini ko'rsatmoqda. O'tgan yillar davomida milliy ta'lim tizimida ta'lim jarayoniga aniqlik kiritish, barqaror rivojlanish uchun ta'lim sohasida orttirilgan tajriba va dastlabki namunalarning jamoatchilik va professional tahlilini o'tkazish imkoni bo'ldi. Mamlakatimizda ushbu jarayonda ta'lim va tarbiya sohasiga o'tmishning asoratlaridan xoli bo'lgan, umuman yangi tizimni joriy etishga qaratilgan Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi, shuningdek Maktab ta'limini rivojlantirish umummilliy dasturi muhim rol va hal qiluvchi ahamiyat kasb etdi.

Hozirda oldimizda bitta masala, ya'ni ekologiya biror-bir g'oya uchun shug'ullaniladigan fandan ilgari yuruvchi global fanga aylanish davri kelganligi shubhasiz. Afsuski, biz oqibatlarni bartaraf etishga o'rganib qoldik va bir qadam oldinda yurishga intilmaymiz ham, tabiiyki kimki oqibatlarni bartaraf etayotgan bo'lsa, demak u har doim orqada.

Bugungi kunda ushbu jarayonda yangi ta'lim standartlariga atrof muhitni muhofaza qilish masalalarining qo'shilishi, yoshlarda ekologik javobgarlik xulqini tarbiyalash, ekologik savodxonlik va dunyoqarashni shakllantirish, umuman aholi barcha qatlamlarining ekologik madaniyatini oshirish muhim omil hisoblanadi. Ushbu vazifalarni amalga oshirishda keng jamoatchilik, har bir fuqaroning atrof muhitni muhofaza qilish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash sohasidagi masalalarni hal etishda faol ishtirok etishi, atrof muhitga salbiy ta'sir etishi mumkin bo'lgan iqtisodiy va boshqa faoliyatni rejalashtirish va amalga oshirish sohasida qarorlar qabul qilishda ularning fikrini inobatga olish muhimdir.

Xulosa!!! Xulosa sifatida, ekologik ta'lim bu ekologik muammolarni hal etishga qaratilgan ekologik savodli faoliyatda qo'llaniladigan, atrof muhitni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanish bo'yicha ko'nikmalar, xulq-atvor va maxsus bilimlar shakllanishiga qaratilgan uzluksiz bilim olish, o'z ustida ishlash, tajriba orttirish va shaxs bo'lib shakllanish jarayoni ekanligini qayd etish lozim. Barqaror rivojlanish manfaatlari yo'lidagi ta'lim butun hayot davrida, ya'ni bolalikdan oliy ta'lim olishga, yoshlar va kattalar uchun ta'limda davom etadigan jarayon bo'lib, u formal ta'lim doirasidan ham tashqariga chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Tuyg'unovna, S. S. (2023). USEFUL PROPERTIES OF THE MEDICINAL PRODUCT AND USE IN MEDICINE. *Gospodarka i Innowacje.*, 40, 179-181.
2. Tuyg'unovna, S. S. (2023). CHEMICAL COMPOSITION OF MEDICINAL PLANTS AND CLASSIFICATION. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(11), 33-35.
3. Shukurova, S. (2023). DORIVOR ACHCHIQ BODOM URUG'INING SHIFOBAXSHLIGI, DORI TAYYORLASH USULLARI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(10 Part 3), 116-120.
4. Tuyg'unovna, S. S. (2023). DORIVOR NA'MATAKNING FOYDALI XUSUSIYATLARI VA TIBBIYOTDA QO'LLANILISHI. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(9), 11-13.
5. Shukurova, S. (2023). DORIVOR O'SIMLIKLARNING KIMYOVIY TARKIBI VA TASNIFI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(11), 5-10.
6. Shukurova, S. (2023). KIYIKO'T VA YALPIZDAN FOYDALANISH USULLARI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(12), 171-177.
7. Shukurova, S. (2024). TARKIBIDA GLIKOZIDLAR BO'LGAN DORIVOR O'SIMLIKLAR. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 3(1), 217-222.
8. Tuygunovna, S. S. (2023). Ways to Use Mint and Peppermint. *EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY*, 3(12), 20-23.
9. Tuygunovna, S. S. (2023). Medicinal Plants Containing Glycosides. *EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY*, 3(12), 24-27.
10. Tuyg'unovna, S. S. (2024). DORIVOR O'SIMLIKLAR XOMASHYOSINI ISHLATISHGA TAYYORLASH. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 123-132.
11. Tuyg'unovna, S. S. (2024). TARKIBIDA LIPIDLAR BO'LGAN DORIVOR O'SIMLIKLAR. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 133-140.
12. Tuyg'unovna, S. S. (2024). TARKIBIDA VITAMINLAR BO'LGAN DORIVOR O'SIMLIKLAR. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 141-147.
13. Ostonova, G. (2023). TURLI XIL STRESS OMILLARDAN GARMSEL OMILINING G 'O 'ZA BARG SATHIGA TA'SIRI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(11 Part 2), 107-111.

14. Ostonova, G. (2023). ICHKI SEKRETSIYA BEZLARI FIZIOLOGIYASI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(10 Part 3), 110-115.
15. Rashidovna, O. G. (2023). PHYSIOLOGY OF THE ENDOCRINE GLANDS. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(11), 1-6.
16. Rashidovna, O. G. (2023). EFFECT OF SOILS WITH DIFFERENT LEVELS OF SALINITY ON COTTON GERMINATION IN FIELD CONDITIONS. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(12), 116-119.
17. Rashidovna, O. G. (2023). THE EFFECT OF THE HARMSEL FACTOR ON THE LEVEL OF COTTON LEAVES FROM VARIOUS STRESSORS. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(12), 105-107.
18. Ostonova, G. (2023). DALA SHAROITIDA TURLI DARAJADA SHO ‘RLANGAN TUPROQLARNING G ‘O ‘ZA UNUVCHANLIGIGA TA’SIRI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(12), 206-211.
19. Rashidovna, O. G. (2024). DALA SHAROITIDA TURLI DARAJADA SHO ‘RLANGAN TUPROQLARNING G ‘O ‘ZANING ILDIZ SISTEMASIGA TASIRI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 186-193.
20. Rashidovna, O. G. (2024). THE EFFECT OF DIFFERENT DEGREES OF SALINITY ON THE ROOT SYSTEM OF COTTON. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 194-201.
21. Rashidovna, O. G. (2024). OF SOILS WITH DIFFERENT DEGREES OF SALINITY GROWTH AND DEVELOPMENT DYNAMICS OF COTTON EFFECT. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 167-176.
22. Ostonova, G. (2024). TURLI DARAJADA SHO ‘RLANGAN TUPROQLARNING G ‘O ‘ZANING O’SISH VA RIVOJLANISH DINAMIKASIGA TA’SIRI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 3(1 Part 2), 73-80.
23. Yomgirovna, R. G. (2023). AGROBIOLOGICAL PROPERTIES OF BENTONITE IN AGRICULTURE. *Gospodarka i Innowacje.*, 40, 179-183.
24. Rahimova, G. (2023). MAKTABLARDA BIOLOGIYA FANINI O ‘QITISHDA ZAMONAVIY INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(10 Part 3), 103-109.

25. Yomgirovna, R. G. (2023). SCIENTIFIC ASPECTS AND EFFICACY OF BENTONITE USE IN AGRICULTURE. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(11), 116-120.
26. Rahimova, G. (2023). QISHLOQ XO'JALIGIDA BENTONITDAN FOYDALANISHNING ILMIY JIHATLARI VA SAMARADORLIGI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(11), 189-196.
27. Rahimova, G. (2023). SHO 'RLANGAN TUPROQLAR SHAROITIDA G 'O 'ZANING MORFOLOGIK BELGILARI VA RIVOJLANISHIGA BENTONITNING TA'SIRI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(12), 141-145.
28. Yomgirovna, R. G. (2023). EFFECT OF SEED ENCAPSULATION ON COTTON YIELD. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(12), 42-44.
29. Yomgirovna, R. G. (2023). FORMATION OF COTTON CROP ELEMENTS. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(12), 113-115.
30. Rahimova, G. (2024). G'O'ZA HOSIL ELEMENTLARINING SHAKLLANISHI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 3(1), 212-216.
31. Yomgirovna, R. G. (2024). EFFECT OF SEED ENCAPSULATION ON COTTON YIELD. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 116-122.
32. Yomgirovna, R. G. (2024). CHIGITNI BENTONID BILAN KAPSULA QILIB EKISHNING G'O'ZA HOSILDORLIGIGA TA'SIRI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 109-115.
33. Yomgirovna, R. G. (2024). G'O'ZA O'SIMLIGIDA HOSIL ELEMENTLARNING RIVOSHLANISHI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 102-108.
34. Rashitova, S. (2023). USE OF INTERACTIVE METHODS IN CHEMISTRY. *International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research*, 3(10), 115-119.
35. Rashitova, S. (2023). BENTONIT GIL KUKUNINI SORBSION XOSSASINI KIMYOVIY USULDA FAOLASHTIRISH. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(10 Part 3), 98-102.
36. Shukhrat, R. S. (2023). PROCUREMENT OF SORBENTS WITH HIGH SORPTION PROPERTIES AND WASTEWATER TREATMENT ON THEIR BASIS. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(12), 75-76.

37. Рашитова, Ш. (2023). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АКТИВИРОВАННОГО СОРБЕНТА ДЛЯ ОЧИСТКИ СТОЧНЫХ ВОД. Центральноазиатский журнал образования и инноваций, 2(12), 135-140.
38. Рашитова Ш.Ш. (2023). ПРИМЕНЕНИЕ АКТИВИРОВАННОГО СОРБЕНТА ДЛЯ ОЧИСТКИ СТОЧНЫХ ВОД . Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 656–672.
39. Mukhriddin, T. (2023). XENOBIOTICS AND THEIR TYPES. EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE, 3(10), 14-17.
40. Mukhriddin, T. (2023). A LARGE-SCALE ANALYSIS OF RARE PLANTS DISTRIBUTED IN THE NUROTA RESIDUE MOUNTAINS. EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE, 3(12), 111-1
41. Muxriddin, T. (2023). KSENOBIOTIKLAR VA ULARNING TURLARI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(11), 220-223.
42. Mukhriddin, T. (2023). DEMOGRAPHIC INDICATORS OF XENOPOPULATIONS AND XENOPOPULATION. EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE, 3(11), 69-71.
43. Тешаев, М. (2023). ЦЕНОПОПУЛЯЦИЯЛАРНИНГ ДЕМОГРАФИК КЎРСАТКИЧЛАРИ ВА ЦЕНОПОПУЛЯЦИЯ. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(9), 134-140.
44. Isomiddin o'g'li, T. M. (2024). QO 'RIQXONADA UCHRAYDIGAN SUTEMIZUVCHI HAYVON TURLARI VA BIOLOGIYASI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 38(7), 157-166.
45. Isomiddin o'g'li, T. M. (2024). QO 'RIQXONANING TASHKIL ETILISHI VA FIZIK-GEOGRAFIK TAVSIFI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 38(7), 148-156.
46. Azamat o'g'li, A. A. (2023). ROLLI O 'YINLARNI KIMYO FANI MASHG 'ULOTLARINING SIFATIGA TA'SIRI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(9), 131-133.
47. Azamat ogli, A. A. (2023). VANADIY (IV) IONI BILAN HOSIL QILINGAN MODDALARNING XOSSALARINI ORGANISH. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(10), 305-308.
48. Azamat ogli, A. A. (2023). STUDYING THE STRUCTURE AND ELECTRONS OF PIRACETAM MONOSULFATE BY QUANTUM CHEMICAL METHOD. EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE, 3(12), 108-110.

49. Akbar, A. (2023). DORI MODDALARINING KVANT KIMYOVIY HISOBLASHLARI VA ELEKTRONLARINING TABIATI. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(11), 100-104.
50. Azamat o'gli, A. A. (2023). PIRATSETAM MONOSULAFAT TUZILISHINI VA ELEKTRONLARINI KVANT KIMYOVIY USULDA ORGANISH. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(12), 286-288.
51. Azamat o'g'li, A. A. (2023). KANAKUNJUT O 'SIMLIGINING DORIVOR XUSUSIYATLARI. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(5), 200-202.
52. Azamat o'gli, A. A. (2023). The Effect of Using Interactive Methods in Teaching Chemistry to School Students on Educational Efficiency. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 4(5), 771-774.
53. Azamat o'g'li, A. A. (2023). QUANTUM CHEMICAL CALCULATIONS AND ELECTRON NATURE OF DRUG SUBSTANCES. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(11), 64-68.
54. Boltayeva Shahribonu Ahmad qizi. Tirnoqgul o'simligining dorivorlik xususiyatlari va dori tayyorlash usullari. *Analytical Journal of Education and Development*. (14-17)
55. Sh, B. (2023). PREPARATION OF EMULSIONS FROM OIL EXTRACTS AND EVALUATION OF QUALITY INDICATORS. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(6), 215-218.
56. Boltayeva, S. (2023). PREPARATION OF EMULSIONS FROM OIL EXTRACTS AND EVALUATION OF QUALITY INDICATORS. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(10 Part 3), 93-97.
57. Boltayeva, S. (2023). GIDROLIZLANGAN POLIAKRILONITRILNING EPIKLOGIDRIN BILAN O'ZARO TA'SIRI JARAYONINI O'RGANISH, OLINGAN BIRIKMALARNING TUZILISHINI ANIQLASH. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(11), 71-76.
58. Boltayeva, S. (2024). KIMYO FANINI O 'QITISHDA INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 3(1 Part 2), 69-72.
59. Boltayeva, S. (2023). O'ZARO BOG'LANGAN POLIMERLAR ASOSIDA YANGI GIDROGELLAR SINTEZI, VA NATIJALARINI O'RGANISH. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(12), 146-151.

60. Azamat ogli, A. A., & Shahribonu, B. (2023). BOIKIMYO FANIDA CHEM OFFICE DASTURLARIDAN FOYDALANISH. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(3), 272-274.
61. Эргашева, Г. Т. (2024). СОСУЩЕСТВОВАНИЕ ДИАБЕТА 2 ТИПА И СЕРДЕЧНО-СОСУДИСТЫХ ЗАБОЛЕВАНИЙ У ПАЦИЕНТОВ. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 219-226.
62. Toxirovna, E. G. (2024). QANDLI DIABET 2 TUR VA YURAK QON TOMIR KASALLIKLARINING BEMOLARDA BIRGALIKDA KECISHI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 202-209.